

УДК 338.2

Управління та облік основних засобів на підприємстві

Кравченко М.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри обліку, аудиту та УФЕБ
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

В умовах ринкових відносин та євроінтеграційних процесів першочергове значення набуває матеріально-технічне забезпечення підприємств – виробників сільськогосподарської продукції, зокрема в частині основних виробничих засобів. Потужна та ефективно функціонуюча матеріально-технічна база підприємства є запорукою його успіху в економічній діяльності, забезпечує безперебійний виробничий процес, визначає ефективність виробництва. Постійний контроль над ефективним використанням основних засобів має велике значення для управління виробничою діяльністю кожного підприємства. Ефективне управління основними засобами підприємства є досить складною системою.

Ключові слова: облік, підприємство, основні засоби, управління, контроль.

Кравченко Н.В. УПРАВЛЕНИЕ И УЧЕТ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В условиях рыночных отношений и евроинтеграционных процессов первостепенное значение приобретает материально-техническое обеспечение предприятий – производителей сельскохозяйственной продукции, в частности в части основных производственных средств. Мощная и эффективно функционирующая материально-техническая база предприятия является залогом его успеха в экономической деятельности, обеспечивает бесперебойный производственный процесс, определяет эффективность производства. Постоянный контроль над эффективным использованием основных средств имеет большое значение для управления производственной деятельностью каждого предприятия. Эффективное управление основными средствами предприятия является достаточно сложной системой.

Ключевые слова: учет, предприятие, основные средства, управление, контроль.

Kravchenko M.V. THE MANAGEMENT AND ACCOUNTING OF FIXED ASSETS IN THE ENTERPRISE

In conditions of market relations and integration processes is of paramount importance logistics enterprises-manufacturers of agricultural products, in particular in the part of fixed production assets. Powerful and effective material-technical base of the enterprise is the key to its success in economic activities, ensures smooth production process, determines the efficiency of production. To date, ongoing monitoring of efficient use of fixed assets is of great importance for the management of production activities of each enterprise. Effective asset management of the company is quite a complex system.

Keywords: the accounting, enterprise fixed assets management, control.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення успішного процесу виробництва на підприємствах – виробниках сільськогосподарської продукції передбачає обґрунтування методологічних аспектів у сфері формування, управління та використання основних засобів.

Проблема формування, управління та раціонального використання основних засобів на підприємствах – виробниках сільськогосподарської продукції в сучасних умовах є досить актуальною, тому що застаріла матеріально-технічна база призводить до зниження рівня фондо- й енергозабезпеченості виробництва. Зростає питома вага основних засобів праці, які морально та фізично застарілі і потребують заміни, скорочуються обсяги їх виробництва, не забезпечується їх відтворення.

Таким чином, недостатнє теоретичне і практичне опрацювання питань побудови організації обліку та управління основними засобами на підприємстві, а також зростаюча актуальність раціонального вдосконалення основних засобів та їх контролю на підприємствах в умовах розвитку ринкової економіки визначили вибір теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань обліку та управління основними засобами в сільськогосподарських підприємствах присвячено роботи багатьох учених. Ця тема досліджувалася багатьма провідними науковцями з бухгалтерського обліку, економіки та контролю, зокрема Бутинцем Ф.Ф., Бойком В.В., Березіном О.В., Багатою І.М., Козаком В.Г., Костяковою А.А., Бабичем В.В., Суком Л.К., Вербою В.А., Волковою О.Н., Огійчуком М.Ф., Светловою Н.М.,

Мареничем Т.Г., Яценком В.М. та ін. Проте низка питань досі залишаються недостатньо вивченими. Питання обліку та управління основними засобам, є досить актуальним в Україні, воно має велике значення для становлення і нормального функціонування економіки [1, с. 390].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – обґрунтувати теоретичні та методичні положення аналізу, обліку, стану та динаміки основних виробничих засобів; розробити рекомендації щодо оптимальних обсягів, видового складу і пріоритетних напрямів капітальних вкладень на їх формування в умовах ринку на прикладі фермерського господарства «Вихрь» Васильківського району Дніпропетровської області. Відповідно до мети роботи були поставлені такі завдання:

– узагальнити теоретично-методичні основи та визначити особливості управління використанням основних засобів підприємства;

– обґрунтувати доцільність та визначити ефективність оновлення основних виробничих засобів, оцінити ризики.

– надати рекомендації з питань удосконалення обліку та управління основними засобами.

Об'єкт дослідження – процес формування економічної ефективності використання основних виробничих засобів сільськогосподарських підприємств.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні аспекти підвищення економічної ефективності використання основних виробничих засобів у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи поставки товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам чи для виконання адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року.

Відповідно до діючої типової класифікації, основні засоби групуються залежно від функціонального призначення, галузевої належності, речовинно-натурального складу тощо.

Залежно від функціонального призначення основні засоби поділяються на виробничі та невиробничі.

Виробничі основні засоби – це засоби, які безпосередньо беруть участь у виробничому процесі або сприяють його здійсненню. До них

належать будівлі, споруди, силові машини та устаткування, передавальні пристрої, транспортні засоби, робоча худоба, багаторічні насадження, інші основні засоби, що діють у сфері матеріального виробництва.

Невиробничі основні засоби – це засоби, що не беруть безпосередньої або побічної участі у процесі виробництва та передбачені для обслуговування потреб житлово-комунального господарства, охорони здоров'я, освіти, культури. До них належать споруди, будівлі, машини, обладнання, апарати та інші засоби, що використовуються у невиробничій сфері [5, с. 25–32].

Основними факторами, які впливають на структуру основних виробничих засобів підприємств, є: рівень автоматизації і механізації, рівень спеціалізації і кооперування, кліматичні та географічні умови розміщення підприємств. Кожний фактор по-різному впливає на структуру виробничих засобів. Поліпшити структуру основних виробничих засобів можна за рахунок: оновлення та модернізації устаткування, ефективнішого використання виробничих приміщень установленням додаткового устаткування на вільній площі; ліквідації зайвого й малоефективного устаткування.

Згідно з вищенаведеними дослідженнями, формування основних засобів підприємства можливе тільки на основі відповідних досягнень його цілей технологій і способів організації виробництва. Дане поняття має винятково важливе наукове і практичне значення, яке визначає необхідні умови формування засобів виробництва, їх ефективного використання.

Для ефективного використання основних засобів на підприємстві необхідно правильно управляти ними. Управління – це вплив на процес, об'єкт чи систему для збереження їхньої стійкості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначених цілей [4, с. 36–45].

Управління основними засобами на сільськогосподарських підприємствах є досить складною системою. Проблема полягає в тому, що основні засоби формуються під час створення підприємства і служать тривалий час.

Успішність управління основними засобами підприємства можна розглядати з позиції ефективності їхнього використання в господарському обороті. Через те, що основні засоби експлуатуються тривалий час, вони поступово втрачають свою вартість за рахунок фізичного зносу, а перенесення вартості основних засо-

бів на продукцію, що виготовляється, виконувани роботи, надані послуги відбувається за рахунок нарахування амортизації. Доречно було б звернути увагу на цільове використання амортизаційних потоків, які формуються в результаті виробничої діяльності.

Детальнішу оцінку та аналіз основних засобів ми проведемо на прикладі ФГ «Вихрь». Господарство є середнім за розміром сільськогосподарським підприємством району. Головним засобом виробництва в аналізованому господарстві є земля. Важливе значення в діяльності сільськогосподарських підприємств відіграють основні засоби. Забезпечення сільськогосподарських підприємств основними засобами виробництва та ефективність їх використання є важливими чинниками, від яких залежать результати госпо-

дарської діяльності, зокрема якість, повнота і своєчасність виконання сільськогосподарських робіт, а отже, й обсяг виробництва продукції, її собівартість, фінансове становище підприємства. У зв'язку із цим оцінка забезпечення ФГ «Вихрь» основними засобами та пошук резервів підвищення ефективності їх використання має велике значення.

Розглянемо склад та структуру основних виробничих фондів ФГ «Вихрь» (табл. 1).

Проаналізувавши дані табл. 1, можна зробити висновок, що вартість основних засобів ФГ «Вихрь» за досліджуваний період збільшилась на 386,1 тис. грн. Такі зміни відбулися за рахунок збільшення вартості основних засобів сільськогосподарського призначення на 492,3 тис. грн. Але при цьому вартість невикористаних основних засобів фермерського гос-

Таблиця 1

Склад основних засобів ФГ «Вихрь», тис. грн.

Основні засоби	2011	2012	2013	2014	2015	2015 +/- до 2011
Сільськогосподарського призначення	1743,3	1779,9	1937,7	2082,9	2235,6	+492,3
Несільськогосподарського призначення	108,3	110,4	99,3	103,5	90,6	-17,7
Невиробничі	299,1	254,4	174,9	195,9	210,6	-88,5
Разом	2150,7	2144,7	2211,9	2382,3	2536,8	+386,1

Таблиця 2

Забезпеченість та ефективність використання основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення у ФГ «Вихрь»

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2015 у % (+/-) до 2011
Вартість основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, тис. грн.	1743,3	1779,9	1937,7	2082,9	2235,6	128,2
Вартість оборотних засобів, тис. грн.	375,9	426,3	515,4	468,9	558,6	148,6
Вартість товарної продукції, тис. грн.	1591,2	2553,9	3177,0	4164,6	6415,5	403,2
Чистий прибуток, тис. грн.	137,1	261,0	497,4	521,0	1940,6	1803,5
Середньорічна чисельність робітників, ос.	18	18	24	27	30	166,7
Площа сільськогосподарських угідь, га	842,1	1005,6	1215,3	1215,3	1267,5	150,5
Фондозабезпеченість, тис. грн. на 100 га сільськогосподарських угідь	207,0	177,0	159,4	171,4	176,4	-30,6
Фондоозброєність, тис. грн. на 1 середньорічного працівника	96,9	98,9	80,7	77,1	74,5	-22,4
Фондовіддача, грн.	0,91	1,43	1,64	2,00	2,87	+1,96
Фондоємність, грн.	1,10	0,70	0,61	0,50	0,35	-0,75
Норма прибутку, %	6,5	11,8	20,3	20,4	69,4	+62,9

подарства та вартість його основних засобів несільськогосподарського призначення скоротилися відповідно на 88,5 та 17,7 тис. грн. Такі зміни у цілому є позитивними, господарство поповнюється новими основними засобами, які забезпечують більш ефективну його роботу.

Проаналізуємо забезпеченість та ефективність використання основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення в ФГ «Вихрь» (табл. 2).

Процес виробництва передбачає раціональне поєднання праці і засобів виробництва як органічних складників цього процесу, тому важливо домагатись найбільш продуктивного і раціонального їх використання. До засобів виробництва належать ті засоби та предмети праці, в яких втілена минула (тобто уречевлена) праця, а саме: засоби механізації, електрифікації та автоматизації виробництва, будівлі і споруди, передавальні пристрої, різна сировина та матеріали, паливно-мастильні матеріали, фінансові ресурси та ін. Засоби виробництва мають натуральне (матеріальне) та вартісне (грошове) вираження. Вартість усіх засобів виробництва становить виробничі фонди агросервісного підприємства. Разом із живою працею вони покликані створювати новий продукт (товар) [3, с. 322].

У процесі використання засоби виробництва виконують неоднакову функцію і за своєю економічною сутністю не є однорідними, тому й спрацьовують в процесі виробництва не з однаковою інтенсивністю. Одні вичерпують свої можливості протягом одного виробничого циклу (оборотні засоби) (паливо, мастила, мінеральні добрива, насіння, корми тощо), інші – споживаються протягом багатьох виробничих циклів (основні засоби) (засоби механізації, електрифікації і автоматизації виробництва, будівлі і споруди, передавальні пристрої тощо). Інтенсивність спрацьовування засобів виробництва у сфері аграрного сервісу називається зносом основних засобів, або ступенем зносу. Розрізнять фізичний і моральний знос основних засобів виробництва. Перший характеризує рівень переносу засобами виробництва своєї вартості на створюваний продукт, при цьому ОЗВ поступово втрачають свої початкові техніко-економічні показники і певного строку служби виходять із ладу.

Поряд із фізичним зносом основні фонди зношуються і морально, що виражається у відносному зниженні ефективності та знеціненні засобів виробництва. Основні фонди незалежно від рівня втрати їх споживчої вар-

тості можуть бути достроково, тобто раніше встановленого для них строку служби, виключені з процесу суспільного виробництва.

Моральний знос проявляється у двох формах:

- перша форма викликається зменшенням вартості виготовлення машин та обладнання на основі зростання продуктивності праці в промислових галузях. Воно призводить до зниження відпускних цін на засоби виробництва і за інших рівних умов – до зменшення суми амортизації;
- друга форма зумовлена впровадженням нових, більш сучасних ефективних машин, застосування яких дає змогу знизити затрати праці і матеріально-грошових засобів на одиницю продукції або виконуваних робіт.

Таким чином, моральний знос показує відносне погіршення споживчих якостей засобів виробництва у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу. Розробка нових конструкцій машин з ефективнішими експлуатаційними характеристиками зумовлює зниження ефективності використання наявних. Отже, в умовах ринкової економіки слід прагнути до підвищення оборотності тих засобів виробництва, які не повністю споживаються протягом одного виробничого циклу [3, с. 322].

Із даних табл. 2 можна зробити висновки, що забезпеченість ФГ «Вихрь» основними виробничими засобами сільськогосподарського призначення збільшилася в 2015 р. порівняно з 2011 р. на 28,2%. Така ситуація склалася внаслідок того, що за рахунок розширення сільськогосподарських угідь виникла необхідність у розширенні виробничих засобів сільськогосподарського призначення.

Фондозабезпеченість зменшилась і свідчить, що в 2015 р. порівняно з 2011 р. зменшення становить 30,6 тис. грн. у зв'язку з перевищенням темпів зростання площі сільськогосподарських угідь господарства над збільшенням вартості його основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення.

Фондоозброєність показує, що на одного середньорічного працівника в господарстві в 2015 р. припадало 74,5 тис. грн. основних засобів. Це менше проти 2011 р. на 22,4 тис. грн. Зниження показника фондоозброєності говорить про перевищення темпів зростання середньорічної кількості працівників над вартістю основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення.

Показником, що характеризує випуск продукції на одиницю вартості основних вироб-

ничих засобів (фондів), є фондодіддача. Вона зросла за останні п'ять років у 3,15 рази. Ще одним показником, що характеризує забезпеченість господарства основними виробничими засобами сільськогосподарського призначення, є фондоємність. У ФГ «Вихрь» на виробництво 1 грн. товарної продукції в 2015 р. було використано на 0,75 грн. основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення менше, ніж у 2011 р.

Під час оцінки структури основних виробничих засобів необхідно враховувати, що їх структурні елементи істотно відрізняються за функціональною роллю в процесі виробництва, а тому не з однаковою активністю впливають на кінцеві результати господарювання. Тому для поглибленого вивчення структури основних виробничих засобів ФГ «Вихрь» необхідно проаналізувати співвідношення їх активної і пасивної частин (табл. 3).

Розрахунки показали, що в 2015 р. пасивна частина основних виробничих засобів на підприємстві перевищувала активну на 12,4%, що не є позитивним явищем, адже за рахунок активних виробничих засобів досягається підвищення ефективності виробництва. Але якщо порівнювати дані за 2015 р. з даними за 2011 р., то можна помітити, що питома вага активної частини основних засобів в господарстві за цей період зросла на 5,6 в. п. (табл. 3).

Для вирішення завдання підвищення ефективності використання основних засобів та отримання бажаних результатів у діяльності ФГ «Вихрь» повинні бути розроблені конкретні шляхи, спрямовані на поліпшення використання основних засобів, практичне застосування яких дасть змогу використовувати наявні на підприємствах резерви підвищення їх ефективності, а також визначити основні чинники, що сприятимуть цьому [2, с. 3–7].

Ми вважаємо, що сукупність резервів покращення використання основних засобів підприємства може бути поділена на три великих групи.

1. Технічне вдосконалення засобів праці, яке передбачає:

- технічне переозброєння на базі комплексної автоматизації та впровадження гнучких виробничих систем;
- заміну застарілої техніки, модернізацію обладнання;
- механізацію допоміжних та обслуговуючих виробництв;
- розвиток винахідництва та раціоналізаторства.

2. Збільшення тривалості роботи машин та обладнання за рахунок:

- ліквідації незадіяного обладнання;
- скорочення строків ремонту обладнання;
- зниження простоїв: цілозмінних та всереди́ні змін.

3. Покращення організації та управління виробництвом, а саме:

- прискорення досягнення проектно́ї продуктивності введених в експлуатацію основних фондів;
- упровадження наукової організації праці та виробництва;
- покращення забезпечення матеріально-технічними ресурсами;
- вдосконалення управління виробництвом на базі сучасної комп'ютерної техніки;
- розвиток матеріальної зацікавленості працівників, що сприяє підвищенню ефективності виробництва [5, с. 25–32].

Однією з головних ознак підвищення рівня ефективного використання основних засобів підприємства є збільшення обсягів виробництва продукції.

Важливим шляхом підвищення економічної ефективності засобів є пропорційний роз-

Таблиця 3

Структура основних виробничих засобів за функціональною роллю в процесі виробництва у ФГ «Вихрь»

Групи основних засобів	2011		2015		2015 +/- до 2011	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	по структурі
Активні, всього (машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, інвентар, меблі)	665,9	38,2	979,2	43,8	+313,3	+5,6 в.п.
Пасивні, всього (будівлі, споруди, передавальні пристрої, інші основні засоби)	1077,4	61,8	1256,4	56,2	+179,0	-5,6 в.п.
Разом	1743,3	100,0	2235,6	100,0	+492,3	0,0

виток окремих видів основних виробничих засобів. Це – дотримання оптимального співвідношення наявності окремих марок тракторів і причіпних знарядь до них, автомобілів і гаражів для їх зберігання тощо.

Багатьом підприємствам аграрного сектора АПК необхідно освоїти і такий шлях удосконалення структури засобів, як підвищення питомої ваги активної їх частини. Істотним напрямом підвищення ефективного використання основних засобів є вдосконалення їх структури. Важливо підвищувати їх частку в загальній вартості основних засобів, тому пошук оптимальної виробничої структури основних засобів на підприємстві – найважливіший напрям поліпшення їх використання [12].

Висновки з цього дослідження. На успішне управління основними засобами впливають багато чинників як внутрішнього,

так і зовнішнього характеру, але головними, на нашу думку, є особливості умов виробництва, специфіка господарської діяльності та кінцевий результат, що безпосередньо впливають на ефективність управління основними засобами в цілому. Також успішність управління основними засобами підприємства можна розглядати з позиції ефективності їхнього використання в господарському обороті. Через те, що основні засоби використовуються тривалий час, вони поступово втрачають свою вартість за рахунок фізичного зносу, а перенесення вартості основних засобів на продукцію, що виготовляється, виконувани роботи, надавані послуги відбувається за рахунок нарахування амортизації. Тобто управління основними засобами переважно зводиться до того, щоб забезпечити своєчасне підвищення ефективності їхнього використання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атамас П.Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки : [навч. посіб.] / П.Й. Атамас. – К. : ЦУЛ, 2010. – 390 с.
2. Андрущенко Н.С. Суть і значення витрат: історичний аспект / Н.С. Андрущенко // Економічна теорія та історія економічної думки. – 2007. – № 5. – С. 3–7.
3. Верба В.А. Проектний аналіз : [підручник] / В.А. Верба, О.А. Загородніх. – К. : НЕУ, 2000. – 322 с.
4. Виханський О.С. Менеджмент : [учебник] / О.С. Виханський, А.И. Наумов ; 3-е изд. – М. : Гардарики, 2010.
5. Грецька Г.А. Розвиток підприємства в аграрному секторі України / Г.А. Грецька // Агросвіт. – 2011. – № 15. – С. 25–32.